

OKOLJSKI PROBLEMI KOT PRITISK ZA POVEZOVANJEM IN IZZIV DRŽAVNI SUVERENOSTI

Procese globalizacije je mogoče videti v treh temeljnih razsežnostih: družbeni (sociološki, politični, ekonomski, kulturološki), tehnični (informacijski, telekomunikacijski, transportni) in okoljski. Okoljski problemi so tako izvor konfliktov kot pritisk za povezovanjem. Ti pritiski in izvori konfliktov sežejo od meddržavne, regionalne, kontinentalne do globalne, planetarne ravni. Sedaj obstaja več kot 100 mednarodnih okoljskih sporazumov, je pa hkrati bilo v 90. letih našega stoletja več sporov o ribjih loviščih v enem samem letu, kot pa jih je bilo v vsem 19. st. (Brown 1996: 3). Sporazumi so rezultat konfliktov ali pa sodelovanja, obenem pa odpirajo okvire in norme bodočega sodelovanja, ki naj bi izključevali konflikte. M. Tolba, nekdanji direktor Programa Združenih narodov za zaščito okolja (UNEP), je leta 1990 sodil, da je velika nevarnost v tem, da ne bomo prepoznali okoljskih razsežnosti, ki bodo temelj konfliktov, ki lahko nastanejo z izgubo naravnih temeljev svetovne ekonomije. Na meddržavni ravni pogosto ni soglasja glede dostopnosti in izključljivosti do mnogih naravnih virov in tudi ni soglasja, v kakšnem obsegu naj posamezni uporabniki trošijo različne naravne vire. "Bangladeš se pritožuje nad preveliko porabo vode iz Gangesa v Indiji, ki zaradi namakanja svoje obdelovalne zemlje prepušča veliko premalo vode v Bangladeš. Izrael in Palestina se že dolgo pogajata glede razdelitve skupnih vodnih virov. ZDA in Mehika se potegujeta za vodo iz reke Rio Grande. Med državami osrednje Azije se krepijo navzkrižja glede vode iz rek Amur Darja in Sir Darja, ker se je število prebivalcev tako povečalo, da potrebe presegajo trajnostni donos obeh rek." (Brown, 1996: 4) Slovaška republika in Madžarska pred Mednarodnim sodiščem v Haagu od leta 1993 rešujeta spor zaradi sporazuma, ki sta ga sklenili leta 1977, da bosta zgradili vrsto jezov na Donavi med Bratislavo in Budimpešto. Leta 1987 je Madžarska enostransko odstopila od pogodbe, ker je sodila, da bi ta sistem jezov vodil k nezaželenim ekološkim posledicam.

Povezovanje in sporazumevanje je zanikanje izoliranosti. Ni pa takšnega enoznačnega razmerja med povezovanjem in suverenostjo. Povezovanje na okoljskem področju lahko vodi do sporazumne privolitve v omejevanje suverenosti na nekaterih ravneh in področjih. Vsi sicer nekaj izgubijo, toda hkrati s tem prostovoljnim prenosom določenega dela suverenosti tudi pridobijo: poveča se okoljska varnost, če vsi spoštujejo skupne bolj stroge okoljske standarde. Okoljska varnost pa je bistveno razširila in dopolnila tradicionalno vojaško razsežnost varnosti. Poleg

* Dr. Andrej Kirn, redni profesor na FDV.

Pričujoči tekst, nekoliko dopolnjen, je vzet iz raziskovalne naloge "Prostorske in časovne razsežnosti okoljskih problemov," ki je nastala v okviru Centra za prostorsko sociologijo na Fakulteti za družbene vede v letu 1997

socialno-ekonomske varnosti postaja okoljska varnost vse bolj pomembna. S koncem hladne vojne pa se zmanjšuje pomen tradicionalne vojaške varnosti.

V sodobnih procesih povezovanja, se zožujejo možnosti, da bi vsak akter čisto sam, suvereno urejeval mnoge stvari, ki imajo implikacije tudi za druge akterje. Obstaja avtonomija in suverenost v sodelovanju in povezovanju, ne pa avtonomija in suverenost v izolaciji. Tudi pod pritiskom globalnih okoljskih problemov se spreminja vsebina dosedanjega razumevanja avtonomnosti in suverenosti. Seveda pa je velika razlika, ali je omejitvev in prenos suverenosti izvršen pod pritiskom prikritih grožnje, izsiljevanja ali pa je dosežen v demokratičnem procesu sporazumevanja in dogovarjanja. Neprostovoljna, izsiljena omejitvev suverenosti je izvor novih konfliktov in ogroža cilje prenosa avtonomije in suverenosti na višjo meddržavno institucionalno raven.

Globalni in meddržavni, regionalni okoljski problemi za razliko od čisto lokalnih zadevajo meddržavne odnose. Lokalne spremembe vplivajo na globalne in obratno. Nekatere okoljske spremembe so sicer lokalne (npr. erozija, kemijsko onesnaženje, izginjanje gozdov, zmanjševanje biološke raznovrstnosti), toda navzoče so na vseh kontinentih, srečamo jih skoraj v vseh državah in so zaradi prostorske razširjenosti globalni pojav. Druge pa so globalne, ker proces poteka fizično prostorsko univerzalno na ravni celega planeta in so posledice globalne, planetarne (degradacija ozona, globalne klimatske spremembe).

Nekateri celo računajo z možnostjo, da bo rastoča okoljska soodvisnost vodila k novemu svetovnemu redu, ki bo nadomestila nacionalne države (Lipschutz, 1994: 94). Države z okoljskega vidika niso več suverene, ker niso sposobne preprečiti okoljske "agresije", to je negativnih okoljskih vplivov dejavnosti sosednjih držav na svojem ozemlju in zaščititi pred njimi zdravje in imetje svojih državljanov in svoje naravno bogastvo, svoje obnovljive vire (favno, floro, reke, jezera, prst). Globalne, kontinentalne in regionalne okoljske probleme ne morejo več obvladati posamične države. Pojem suverenosti se zamegljuje tudi zaradi okoljskih problemov, ki presegajo državne meje. Vse več je okoljskih posledic, ki ogrožajo življenjske interese mnogih držav. Potrebna je širša skupna akcija, koordinacija, sodelovanje in povezovanje. V interesu lastne okoljske varnosti, ki v rastoči meri vse bolj postaja temelj in pogoj vseh drugih oblik varnosti (ekonomske, družbene, politične), se bodo posamične države odrekale delu svoje dosedanje suverenosti. Nekateri sodijo, da bodo v bodoče mogoče Združeni narodi sprejeli deklaracijo o temeljnih načelih odnosa do narave in ravnanja z okoljem, ki bi bila podobna Deklaraciji o človekovih pravicah, samo da bi morala biti bolj učinkovita in operativna. Mogoče bodo Združeni narodi celo ustanovili poseben Varnostni svet za okolje, ki bi imel podobne pristojnosti in funkcije na svojem področju, kot jih ima sedanji Varnostni svet.

V Deklaraciji o okolju in razvoju iz Ria de Janeira 1992 je eksplicitno ali implicitno navzočih pet temeljnih načel mednarodnega okoljskega prava in sicer: plača naj onesnaževalec, načelo nediskriminacije, načelo previdnosti, načelo skupne toda diferencirane odgovornosti, načelo intergeneracijske pravičnosti. Vendar za sedaj še ni nobene obvezujoče mednarodne listine, ki bi vsebovala splošna načela mednarodnega okoljskega prava. Med pripravo za konferenco v Riu de Janeiro

1992 so bili narejeni poskusi, da bi se izdelala Listina Zemlje, vendar so poskus opustili, ker ni bilo doseženo soglasje o zaželenosti takšnega dokumenta. Obstajajo različni konfliktni interesi med bogatimi in revnimi nacijami, med državami ki so ob zgornjem in spodnjem toku rek, med obalnimi državami in državami, ki nimajo morja, toda imajo registrirane ladje (flag states), med čistimi izvozniki in čistimi uvozniki nevarnih snovi, med jedrskimi in nejedrskimi državami. Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria de Janeira (drugo načelo) je naredila kompromis med suvereno pravico držav, da izkoriščajo svoje naravne vire v skladu s svojo lastno okoljsko in razvojno politiko, po drugi strani pa morajo zagotoviti, da njihove aktivnosti znotraj lastne jurisdikcije in kontrole ne povzročajo škode okolju drugih držav. Tukaj se je implicitno dopustilo razlikovanje med "domačim" in "tujim" okoljem. Domačemu okolju je torej lahko povzročena škoda v skladu z lastno zakonodajo in kontrolo, ne sme pa prizadeti tujega. Z ekološkega vidika je seveda takšna razmejitev umetna in nevzdržna. (Glasbergen/Blowers eds. 1995: 117).

Okoljske spremembe in omejitve vključujejo spremembo institucionalnega, državnega kot tudi individualnega obnašanja. Niso pa še jasne usmeritve teh sprememb. Lažje je ugotoviti, kaj odмира, kaj izginja, kot pa kaj nastaja.

LITERATURA

- Brown, L. R. ed. 1996. Zemlja 1996, Ljubljana: Medium
- Glasbergen, P./Blowers, A. eds. 1995. Environmental Policy in an International Context. Perspectives. London: Arnold
- Lipschutz, R. D./Conca, R. eds. 1993. The State and Social kPower in Global Environmental Politics. New York: Columbia University Press